

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ

روش انجام درس پژوهی همسو با برنامه درسی جدید

مولفان :

حسین کمری – بتول رحمانی

انتشارات ارسطو
(چاپ و نشر ایران)
۱۴۰۰

نام کتاب : روش انجام درس پژوهی همسو با برنامه درسی جدید
مولفان : حسین کمری - بتول رحمانی
ناشر : ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد : پروانه مهاجر
تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۰
چاپ : مدیران
قیمت : ۵۰۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۷۸۴-۸
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۸۳۳۵۲۴۸۲
www.chaponashr.ir

تقدیم:

تمام این اثر هدیه به روح بزرگ استاد فقید مرحوم:

« محمد بهمن بیگی »

پدر مدارس روستایی-عشایری ایران زمین...

و به تمام معلمان که چگونه زیستن را به فرزندان

این مرزوبوم می آموزند.

فهرست مطالب

شماره صفحه	عناوین
۱۳	سخنی با خوانندگان ارجمند
۱۵	مقدمه
۱۷	پیشگفتار
۱۹	فصل اوّل
۲۱	۱-۱- درس پژوهی چه نوع فعالیتی است؟
۲۲	۱-۱-۱- درس پژوهی از درون داد تا رویداد
۲۳	۱-۱-۲- اهداف فلسفی درس پژوهی
۲۴	۱-۱-۳- پیشینه‌ی درس پژوهی در جهان
۲۵	۱-۱-۴- درس پژوهی چه ارمغان باخود، برای مدارس خواهد آورد؟
۲۵	۱-۱-۴-۱- تشریک مساعی، درک مطلب و پیشرفت مداوم
۲۶	۱-۱-۴-۲- کاهش انزوای معلم
۲۶	۱-۱-۴-۳- درک جنبه‌های متفاوت فکری
۲۷	۱-۱-۴-۴- پیشرفت مداوم
۲۷	۱-۱-۴-۵- تمرکز بر موضوع درسی
۲۸	۱-۱-۴-۶- افزایش آگاهی به موضوع
۲۸	۱-۱-۴-۷- معلم هدایتگر و کلاس محور

- ۱-۱-۴-۸- تمرکز بر بازده دانش آموزان ۲۸
- ۱-۱-۴-۹- توجه به یادگیری دانش آموز ۲۹
- ۱-۱-۴-۱۰- توسعه طرح درس ۲۹
- ۱-۱-۵- آیا اجرای درس پژوهی برای معلمان و دانش آموزان نتایج ارزشمندی به همراه دارد؟ ۳۰
- ۱-۱-۶- اجرای درس پژوهی با چه موانع و مشکلات احتمالی ای روبرو خواهد بود؟ ... ۳۱
- ۱-۱-۷- تفاوت درس پژوهی با اقدام پژوهی، جشنواره‌ی روش‌های برتر تدریس و فعالیت‌های رشد حرفه‌ای معلمان در چیست؟ ۳۱
- ۱-۱-۸- درس پژوهی چه جایگاهی در جهان نوین یادگیری دارد؟ ۳۵
- ۱-۱-۸-۱- درس پژوهی در گذر آموزش‌های نوین ۳۵
- ۱-۱-۸-۲- درس پژوهی همسو با برنامه‌ی درسی ملی جدید، به یادگیری زمینه محور (تماتیک) می‌پردازد ۳۶
- ۱-۱-۸-۳- درس پژوهی همسوبا دیدگاه ساختگرایان/تدریس سازه‌گرا ۳۷
- ۱-۱-۸-۴- درس پژوهی همسوبا سه شعار جهانی ۳۸

فصل دوم ۴۳

- ۱-۲- فرایند درس پژوهی در برنامه‌ریزی ۴۵
- ۲-۲- فرایند درس پژوهی ۴۶
- ۱-۲-۲- گام نخست، تعیین موضوع ۴۶
- ۱-۲-۲-۱-۱- سنجش داده‌ها ۴۷
- ۲-۱-۲-۲- تحقیق درباره یادگیری دانش آموزان ۴۷
- ۲-۱-۲-۳- نیازهای یادگیری معلم ۴۷
- ۲-۲-۲- گام دوم، تعیین اهداف ۵۰
- ۲-۲-۲-۱- انواع هدف در درس پژوهی ۵۰
- ۲-۲-۲-۱-۱- اهداف واحد ۵۱

۵۳	۲-۲-۲-۱-۲-۱-۱- راهبردهای شناسایی هدفهای بلند مدت پژوهش
۵۴	۲-۲-۲-۱-۳- شرحی بر اهداف عاطفی
۵۶	۲-۲-۲-۱-۴- اهداف یادگیری معلمان
۵۷	۲-۲-۲-۱-۵- اهداف درسی
۵۹	۲-۲-۳- گام سوم، مسأله پژوهی
۶۰	۲-۲-۳-۱- انواع مواد جهت شناسای مسأله و راه حل های درس پژوهی
۶۰	۲-۲-۳-۱-۱- برنامه درسی، کتاب درسی و فعالیت ها
۶۰	۲-۲-۳-۱-۲- استانداردهای ملی و محلی
۶۰	۲-۲-۳-۱-۳- چارچوب های برنامه درسی و راهنمای معلم
۶۰	۲-۲-۳-۱-۴- کتابها و مجلات
۶۱	۲-۲-۳-۱-۵- طرح درس های پژوهشی
۶۱	۲-۲-۳-۱-۶- فیلم و تصویر
۶۴	۲-۲-۴- گام چهارم؛ طراحی درس
۶۴	۲-۲-۴-۱- تهیه طرح درس
۶۵	۲-۲-۴-۱-۱- تهیه کردن پیش نویس طرح درس
۶۵	۲-۲-۴-۲- اجرای طرح درس
۶۵	۲-۲-۴-۳- فرایند طراحی درس
۶۷	۲-۲-۴-۴- فرایند نوشتن طرح درس چهار جزیی (جدول ۲-۹)
۶۹	۲-۲-۴-۵- فعالیت های پیش از تدریس
۷۲	۲-۲-۴-۶- ارزشیابی در تدریس
۷۴	۲-۲-۵- تدریس، مشاهده و گزارش
۷۴	۲-۲-۵-۱- نحوه ی تدریس توسط گروه درس پژوهی
۷۴	۲-۲-۵-۲- مشاهده
۷۵	۲-۲-۵-۳- گزارش گیری

۶-۲-۲-۲-۲	بازتاب انفرادی مشاهده گران در گزارش گیری و بازنگری	۷۵
۱-۶-۲-۲-۲	فرایند ثبت و تهیه گزارش در جلسه ی اصلاح، بازنگری و گزارش گیری ...	۷۶
۲-۶-۲-۲-۲	پیوندهای پژوهشی مشکل گزارش گیری	۷۸
۳-۶-۲-۲-۲	نکته ای پیرامون محتوای گزارش	۷۹
۱-۳-۶-۲-۲	پیرامون جلسه قبل از مشاهده و گزارش گیری	۸۰
۷-۲-۲-۲	بازبینی، اصلاح و تدریس مجدد	۸۰
۷-۲-۲-۲ (الف)	بازبینی فیلم	۸۰
۷-۲-۲-۲ (ب)	اصلاح طرح درس	۸۱
۱-۷-۲-۲-۲	تدریس مجدد	۸۳
۱-۷-۲-۲-۲ (الف)	ضرورت و اهمّیت اصلاح، بازنگری و تدریس مجدد	۸۴
۱-۷-۲-۲-۲ (ب)	فواید اصلاح، بازنگری و تدریس مجدد	۸۴
۲-۷-۲-۲-۲	چگونگی ثبت مرحله ی بازبینی و اصلاح درس در فرایند درس پژوهی ...	۸۶
۸-۲-۲-۲	انتشار یافته ها و بازتاب های گروه درس پژوهی	۹۳
۱-۸-۲-۲-۲	بازتاب تبادل نتایج-انتشار یافته ها	۹۴
۲-۸-۲-۲-۲	اهمیت بازتاب ها	۹۵
۹۷	فصل سوم	
۱-۳-۱-۳	نقطه ی که باید شروع کنید	۹۹
۲-۳-۲-۳	امکانات و حمایت هایی که نیاز دارید	۱۰۰
۱-۳-۲-۳	حمایت و هدایتگری یک فرد مطلع و صاحب نظر	۱۰۰
۲-۳-۲-۳	دعوت از معلمان فعال در اجرای روش تدریس به عنوان میهمان مدعو	۱۰۲
۳-۳-۳-۳	عضوگیری و تعداد گروه درس پژوهی به شیوه ی زیر باشد	۱۰۳
۱-۳-۳-۳	تعداد گروه های درس پژوهی	۱۰۳
۴-۳-۴-۳	اعضای گروه وظایف و مسؤلیت ها را چگونه تقسیم کنند؟	۱۰۴

- ۱۰۴ ۳-۴-۱- مشخص کردن هنجارپذیری در گروه
- ۱۰۵ ۳-۴-۲- ارتباط برقرار کردن، آزادانه و صادقانه است. جوی از اطمینان وجود دارد
- ۱۰۶ ۳-۴-۳- اعضای گروه تشویق شوند که از نظرات یکدیگر حمایت یا انتقاد کنند
- ۱۰۶ ۳-۴-۴- روشهایی برای مدیریت تعارضات پیش بینی شود
- ۱۰۶ ۳-۴-۵- اشتباهات به عنوان فرصت در نظر گرفته شود
- ۱۰۷ ۳-۴-۶- همه افراد برای عملکردشان مسوولیت بپذیرند
- ۱۰۹ ۳-۴-۷- وظایف گروه
- ۱۰۹ ۳-۴-۷-۱- تهیه جدول زمانبندی
- ۱۰۹ ۳-۴-۷-۲- شروع وظیفه
- ۱۰۹ ۳-۴-۷-۳- انتخاب یک مفسر نهایی
- ۱۱۴ ۳-۵-۵- چگونه گام اول تا آخر درس پژوهی را به ترتیب انجام دهید؟
- ۱۱۶ ۳-۵-۵- الف) برنامه ریزی برای انتخاب موضوع و مسأله پژوهی
- ۱۱۸ ۳-۵-۵- ب) تعیین هدف (بلند مدت واحد-فرآیندی و محتوایی)
- ۱۱۹ ۳-۵-۵- پ) طراحی و تدریس درس
- ۱۲۱ ۳-۵-۵- ت) مشاهده، فیلمبرداری و گزارشگیری
- ۱۲۱ ۳-۵-۵- ث) بازنگری مشاهدات و فیلم و اصلاح
- ۱۲۱ ۳-۵-۵- ج) تدریس مجدد
- ۱۲۲ ۳-۵-۵- چ) بازتاب یادگیری گروه درس پژوهی و انتشار یافته‌ها
- ۱۲۳ ۳-۶-۶- جمع‌بندی مراحل اجرای درس پژوهی به زبان ساده
- ۱۲۳ ۳-۷-۷- اجرای درس پژوهی در ده گام متوالی به صورت خلاصه
- ۱۲۵ ۳-۸-۸- نکات کلیدی ای که گروه درس پژوهی باید در ذهن داشته باشد چیست؟
- ۱۲۷ پیوندهای پژوهشی-آموزشی
- ۱۲۹ نمونه‌هایی از انواع طرح درس

۱۳۴ نمونه طرح تدریس همسو با برنامه‌ی درسی جدید ملی (منتخب استان)
۱۳۸ نمونه گزارش‌های درس پژوهی منتخب کشور
۱۵۱ نقاط قوت تدریس اول از نظر گروه درس پژوهی
۱۵۱ نقاط ضعف تدریس اول از نظر گروه درس پژوهی
۱۵۲ نتایج ارزشیابی پایانی تدریس اول
۱۵۲ توضیحات قبل از شروع تدریس دوم
۱۵۵ نقد و ارزیابی تدریس دوم
۱۵۵ تحلیل داده‌های پژوهش حاصل از تحلیل تدریس دوم
۶۵۱ میزان تحقق اهداف
۱۵۸ فهرست منابع فارسی و غیرفارسی به ترتیب الفبا
۱۶۱ منابع لاتین

سخنی با خوانندگان ارجمند

نازل ترین درجه‌ی دانش آن است که متکی بر
زبان باشد و عالی ترین درجه‌ی علم آن است که
توأم با عمل باشد.
امام علی(ع)^۱

در این کتاب کلیات «درس پژوهی» و مراحل انجام آن در مدارس به زبان ساده شرح داده شده است. از آنجایی که درس پژوهی در کشور ما یک فعالیت نوپای پژوهشی-آموزشی محسوب می شود که حدود یک دهه از عمر عملیاتی-اجرائی آن گذشته است و برای همسوسدن آن با برنامه‌ی ملی درسی باید کمی برومندتر توأم با تجربه‌ی گروه‌های درس پژوهی داخلی شود؛ لذا علاوه بر مبانی نظری با تکیه بر مطالعه و مصاحبه‌ی با بعضی از اعضا گروه‌های درس پژوهی و در رأس آن‌ها گروه‌های آموزشی وزارت آموزش و پرورش کشور تألیف شده است. خود این ویژگی باعث شده است تا مؤلف، در جهت شناسایی مشکلات و چالش‌های مجریان و گروه‌های درس پژوهی و راه‌های رفع و اصلاح آن همسو با برنامه‌ی درسی ملی، بهتر از آثار به چاپ رسیده (ترجمه شده) موجود عمل نماید. کتاب حاضر به شرح درس پژوهی در دوپهنه‌ی تئوری و تجربی پرداخته است. در فصل اول کتاب به ارائه‌ی کلیات و ملاحظات نظری درس پژوهی در رابطه با مبحث یادگیری و برنامه‌ی درسی ملی پرداخته شده است و در فصل دوم شرح فرایند درس پژوهی آمده است. در فصل سوم کتاب نیز جزئیات و شیوه‌ی اجرای درس پژوهی در مدارس ایران، به صورت گام به گام با توجه به پرسش‌های همکاران و گروه‌های درس پژوهی سراسر کشور نوشته شده است. بر این اساس لازم است تا قبل از مطالعه‌ی روش انجام درس پژوهی در این کتاب، با خواندن فصل اول و دوم دانش خود را توسعه دهید.

۱. "باران بی پایان"، جلد ۱ صفحه ۲۶-۱

مقدمه

"آنتوان چخوف" پزشک و نویسنده‌ی مشهور روسی، می‌گوید: «هر کس دنیا را از پشت عینک خود می‌بیند.» این بدان معناست که نوع نگاه ما به جهان پیرامونمان، پراز داده‌هایی متفاوتی است که سلیق و علایق ما را نشان می‌دهد. در دهکده‌ی جهانی اطلاعات، زمان آستن "پارادایم‌هایی" است که تولّد هر کدام از آن‌ها پیام‌آور فصلی نو از شکفتنِ حرف‌ها و صداها‌ی علمی-آموزشی خواهد بود و جلوه‌ی زیبایی این گفتمان‌ها قبل از هر جای در آموزش و پرورش نوین دیده می‌شود و نمود آن چنین مشاهده می‌شود: هر جا که چند معلّم فکّور در یک مکان علمی، فرهنگی و آموزشی گرد هم می‌آیند در خصوص تدریس حرفه‌ای بحث و مجادله می‌کنند. بر همین اساس است که در سراسر جهان سازمان‌های مختلف میزگرد، سمینار، همایش و کمیسیون تشکیل می‌دهند و دوره‌ی توجیهی ضمن خدمت برگزار می‌نمایند. سخنوران به سخنوری و نویسندگان دست به قلم می‌زند و با نوشتن مقاله‌هایی نظرات و اندیشه‌های خود را به همگان عرضه می‌کنند. درس‌پژوهی اندک اندک به عنوان یکی از تم‌های اصلی گفتمان‌های غالب آموزشی-پژوهشی در قلمرو مدارس ما جوانه زده است؛ درون‌داد این رویداد فکری در تدریس نوین یادآور این است که محیط کلاس مملو از عادات و باورها و رویه‌هایی است که ما بدون توجّه از آن‌ها عبور می‌کنیم. اغلب این باورها و رویه‌ها بطور ناپیدا باقی می‌مانند و تا زمانی که آنها از یک زاویه دیگر دیده و یا در یک زمینه جدید شناخته شوند برکسی هویدا نمی‌شوند. همه‌ی ما خاطرات دوران درس و مدرسه‌ی خود را به یاد داریم و این صحنه هنوز برای بیشتر افراد آشنا است؛ آن لحظه‌هایی که معلّم به دانش‌آموزان خوشامد می‌گفت و شروع به سؤال درباره تکالیف منزل نمود. کلاس غیرفعال و سؤال‌ها و جواب‌های همیشگی که معلّم می‌پرسید و شاگردان جواب می‌دادند. معلّم با صدای بلند از روی متن می‌خواند، شاگردان

به آرامی پشت نیمکت‌های خودشان کار می‌کردند و شروع به انجام تکالیف درسی-کلاسی خود می‌نمودند. اگر چه ممکن است هنوز هم بعضی کلاس‌های درسی امروزی اینچنین و یا شبیه آن روزهای دانش‌آموزی خودمان باشند؛ اما بچه‌های امروز (دانش‌آموزان ما) مانند متن یک نمایشنامه در مدرسه به ایفای نقش می‌پردازند و خود یادگیری‌های خود را می‌سازند و معلمان نیز با ترس یا علاقه به این گذشته فکر می‌کنند. زیربنای فعالیت تدریس خیلی با ثبات و مقاوم است و تغییر آن بسیار مشکل است. زیرا تدریس یک عمل اجتماعی- فرهنگی می‌باشد از همه مهم‌تر جامعه‌ای که ما در آن زندگی می‌کنیم بر اثر تغییر و تحولات علمی، فرهنگی، اجتماعی و تکنولوژی و هر چند سال یک بار پوست‌اندازی می‌کند و معلمان تمایل به پیروی از فرهنگ غالب در روش‌ها را دارند زیرا این روش‌ها هستند که با تجربیات دوران دانش‌آموزی آنان پیوند محکم و با ثباتی برقرار کرده‌اند. درس پژوهی ما را با ایده‌های فراوان درباره چرایی هدف‌های آموزشی و تربیتی در ارتباط فرهنگ و جامعه‌ی امروز روبرو می‌کند و بی‌شک عنصری مهم در عرصه‌ی درمان دردهای یادگیری خواهد بود. امروزه «درس پژوهی» به عنوان یک کوشش فراشناختی در کشور خودمان مورد استفاده قرار گرفته است. در حوزه‌ی دانشی این مدل نوین آموزشی- پژوهشی اساتید بزرگی دست به قلم برده‌اند. از آنجایی که اینجانب نیز طی دهه‌ی اخیر به عنوان مدرس و داور کشوری درس پژوهی در خدمت همکاران علاقه‌مند بوده‌ام لذا پاسخ‌دهی به پرسش‌های تأمل برانگیز آنها به عنوان یک دغدغه مرا بر آن داشت تا این اثر پژوهشی- کاربردی را با همکاری همسر پژوهش دوستم به رشته‌ی تحریر درآورم. در نوشتن این کتاب خوشه‌چین خرمن فضل و ادب همه‌ی اساتید درس پژوهی/کایزن بوده‌ایم.

حسین کمری، سرپل ذهاب، خردادماه ۱۴۰۰

پیشگفتار

پژوهش‌های بین‌المللی اخیر در زمینه رشد و توسعه‌ی حرفه‌ای کارگزاران آموزشی و بویژه معلمان به پژوهش عملی و کاربردی در آموزش و پرورش نوین توجه و تأکید زیادی کرده‌اند لذا یکی از دغدغه‌های کارگزاران و سیاستگذاران آموزشی سراسرجهان گسترش پژوهش مشارکتی در درون مدرسه و کلاس درس است. براین اساس کانون معلمان فکور می‌کوشند تا در تصمیم‌گیری‌های مربوط به بهبود کیفیت آموزشی در مدارس (کلاس درس) مشارکت داشته باشند. حاصل آن تولد رویکردهای نوینی مانند: پژوهش مشارکتی در تدریس‌ها است که بیش از اقدامات گذشته در تلفیق نظریه و عمل توفیق یافته است. به نظر محمدرضا سرکارانی، مهم‌ترین موانع در توسعه‌ی حرفه‌ای معلمان از گذشته تا کنون، فاصله‌ی بین نظریه و عمل و عدم تشریک مساعی با معلمان در برگزاری دوره‌های آموزش است. (سرکار آرانی، ۱۳۷۸). جیمز استیگلر و جیمز هیبرت (۱۹۹۹) در کتاب «شکاف آموزشی» شرح داده‌اند که در مدارس ژاپن از درس پژوهی/اکایزن، بعنوان یک مدل توسعه حرفه‌ای مبتنی بر مدرسه استفاده می‌شود که بر تغییر تدریس بعنوان یک فعالیت فرهنگی متمرکز است. اجرای این راهبرد مستلزم توسعه روش‌ها و رویکردهای جدید، تفکر عمیق، بررسی و تحقیق و همکاری گروهی با تمرکز بر تدریس به جای معلمان می‌باشد. مدارس باید به صورت مستقل به درس پژوهی به عنوان یک کوشش ناظر بر توسعه‌ی حرفه‌ای بنگرند که مبتنی بر نیاز مدرسه باشد.

فصل اول

سوالات کلیدی که شما، با مطالعه‌ی این فصل از کتاب حاضر به پاسخ آن‌ها خواهید پرداخت.

- ✓ درس پژوهی چیست؟
- ✓ درس پژوهی چه هدف‌هایی را دنبال می‌کند؟
- ✓ درس پژوهی چه فوایدی را برای معلمان و دانش‌آموزان به همراه دارد؟
- ✓ درس پژوهی چه تفاوتی با دیگر فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی حوزه‌ی تدریس دارد؟
- ✓ درس پژوهی چه نگاهی به یادگیری و آموزش نوین در برنامه درسی ملی جدید دارد؟

